

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

بررسی تحلیلی و تطبیقی
مصونیت پارلمانی از منظر حقوق کیفری

www.ketab.ir
نگارندگان

دکتر محمدجعفر حبیب‌زاده

استاد گروه حقوق کیفری و جرم‌شناسی
دانشکده‌ی حقوق دانشگاه تربیت مدرس

دکتر سید دُرید موسوی مجاب

استادیار گروه حقوق کیفری و جرم‌شناسی
دانشکده‌ی حقوق دانشگاه تربیت مدرس

سرشناسه: موسوی مجاب، درید، ۱۳۵۷-

عنوان و نام پدیدآور: بررسی تحلیلی و تطبیقی مصونیت پارلمانی از منظر حقوق کیفری / نگارندگان سیددرید موسوی مجاب، محمدجعفر حبیبزاده.

مشخصات نشر: تهران: انتشارات دانشگاه تربیت مدرس، ۱۳۹۹.

مشخصات ظاهری: ۲۵۵ ص.

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۷۰۳۴-۱۶-۵

وضعیت فهرست نویسی: فیبا

یادداشت: واژه‌نامه.

یادداشت: کتابنامه: ص. [۲۲۹] - ۲۴۲.

یادداشت: نمایه.

موضوع: مجالس مقته - مصونیت‌ها و امتیازهای حقوقی Legislative bodies - Privileges and immunities

موضوع: ایران مجلس شورای اسلامی - مصونیت‌ها و امتیازهای حقوقی Iran. Males-e Shora-ye Eslami - Privileges and immunities

موضوع: مجالس مقته - اروپا - مصونیت‌ها و امتیازهای حقوقی Legislative bodies - Europe - Privileges and immunities

موضوع: حقوق جزا -- ایران Criminal law - Iran

شناسه افزوده: حبیبزاده، محمدجعفر، ۱۳۳۶ -

شناسه افزوده: انتشارات دانشگاه تربیت مدرس

رده بندی کنگره: JF811

رده بندی دیویی: ۳۷۸۳۴۴

شماره کتابشناسی ملی: ۷۴۸۲۲۷۹

بررسی تحلیلی و تطبیقی مصونیت پارلمانی از منظر حقوق کیفری

نگارندگان: دکتر سید ذرید موسوی مجاب، دکتر محمدجعفر حبیبزاده

ویراستار ادبی و فنی: دکتر سید ذرید موسوی مجاب

طراح جلد: ترنج

صفحه‌آرایی: سمیه زهانی

شماره انتشار: ۲۶۹

شماره پیاپی: ۴۱۳

تاریخ انتشار: ۱۳۹۹

شمارگان: ۵۰۰

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۷۰۳۴-۱۶-۵

ناشر: انتشارات دانشگاه تربیت مدرس

نوبت چاپ: اول

کارشناس اجرایی: لیلا نجفی زمان

ناظر چاپ: مصطفی جانجانی

لیتوگرافی: ایران گرافیک

چاپ و صحافی: قشقای

مرکز پخش: تقاطع بزرگراه‌های آلاحمد و دکتر چمران، انتشارات دانشگاه تربیت مدرس، صندوق پستی: ۱۴۱۱۵-۳۱۸

تلفن: ۸۲۸۸۳۰۹۶

دورنگار: ۸۲۸۸۳۰۳۲

آدرس اینترنتی فروش: pub.Modares.ac.ir

بها: ۵۵۰۰۰۰ ریال

مسئولیت صحت مطالب کتاب برعهده نگارندگان است.

فهرست مطالب

- ز ..... نشانه‌های اختصاری
- ط ..... دیاچه
- س ..... درآمد
- ۱- چارچوب مفهومی و ادبیات نظری پژوهش ۱
- ۱-۱- مفاهیم ۱
- ۱-۱-۱- مصونیت ۱
- ۲-۱-۱- پارلمان ۳
- ۳-۱-۱- مصونیت پارلمانی ۵
- ۲-۱- خاستگاه مصونیت پارلمانی ۶
- ۱-۲-۱- مصونیت در نظام‌های دموکراتیک ۸
- ۲-۲-۱- مصونیت پارلمانی در جمهوری اسلامی ایران ۱۰
- ۳-۱- جایگاه حقوقی مصونیت پارلمانی ۱۴
- ۱-۳-۱- جایگاه مصونیت پارلمانی در علوم جنایی هنجاری ۱۵
- ۱-۱-۳-۱- مصونیت پارلمانی در حقوق کیفری عمومی ۱۵
- ۲-۱-۳-۱- مصونیت پارلمانی در حقوق کیفری اختصاصی ۱۶
- ۳-۱-۳-۱- مصونیت پارلمانی در آیین دادرسی کیفری ۱۷
- ۲-۳-۱- جایگاه مصونیت پارلمانی در حقوق عمومی ۱۹

ب بررسی تحلیلی و تطبیقی مصونیت پارلمانی از منظر حقوق کیفری

- ۴-۱. پیشینه مصونیت پارلمانی ۲۰
- ۴-۱-۱. پیشینه مصونیت پارلمانی در کشورهای غربی ۲۰
- ۴-۱-۲. پیشینه مصونیت پارلمانی در ایران ۲۳
- ۴-۱-۲-۱. مصونیت پارلمانی در قانون اساسی مشروطه ۲۳
- ۴-۱-۲-۲. مصونیت پارلمانی در قانون اساسی جمهوری اسلامی ۲۵
- ۲- ماهیت حقوقی، مبانی نظری و مبانی قانونی مصونیت پارلمانی ۲۹
- ۱-۲. ماهیت حقوقی مصونیت پارلمانی ۲۹
- ۱-۱-۲. مصونیت پارلمانی به مثابه یک حق یا امتیاز قانونی ۳۰
- ۲-۱-۲. مصونیت پارلمانی به مثابه یک مصونیت قانونی ۳۲
- ۳-۱-۲. مصونیت پارلمانی در عداد موانع موقتی تعقیب دعوی عمومی ۳۴
- ۲-۲. مبانی نظری مصونیت پارلمانی ۳۶
- ۱-۲-۲. تبیین فلسفه وجودی مصونیت پارلمانی بر پایه «دکترین ضرورت» ۳۷
- ۲-۲-۲. تبلور اراده حاکمیت ملی در پرتو مصونیت پارلمانی ۴۰
- ۳-۲-۲. لزوم پیش‌بینی مصونیت پارلمانی در جهت تضمین سیاسی و حفظ استقلال نمایندگان ۴۱
- ۴-۲-۲. توجیه فلسفه وجودی مصونیت پارلمانی با توجه به شخصیت حقوقی نمایندگان ۴۳
- ۵-۲-۲. اقتضای موقعیت و مسئولیت نمایندگان در برابر ملت ۴۶
- ۳-۲. مبانی قانونی مصونیت پارلمانی ۵۸
- ۱-۳-۲. قوانین اساسی کشورها ۵۹
- ۲-۳-۲. قوانین و مقررات عادی کشورها ۶۰
- ۳-۳-۲. قوانین حمایتی و قراردادهای چندجانبه‌ای فرا ملی ۶۱
- ۱-۳-۳-۲. اتحادیه‌ی بین‌المجالس ۶۲
- ۲-۳-۳-۲. پارلمان اروپایی ۶۳
- ۳-۳-۳-۲. مجلس پارلمانی شورای اروپا ۶۶

- ۶۸..... ۲-۳-۴. پارلمان کشورهای متحد افریقایی
- ۶۹..... ۲-۳-۵. سازمان کنفرانس اسلامی
- ۷۳..... ۳- صور مصونیت پارلمانی
- ۷۴..... ۱-۳-۱. مصونیت پارلمانی به معنای اعم یا اصل عدم مسؤولیت
- ۷۶..... ۱-۳-۱. آثار و اوصاف اصل عدم مسؤولیت
- ۷۶..... ۱-۳-۱-۱. تداوم
- ۷۷..... ۱-۳-۱-۲. برخورداری از جنبه‌ی عمومی
- ۷۸..... ۱-۳-۱-۳. شمول
- ۸۲..... ۱-۳-۱-۴. اطلاق یا استثنایپذیری
- ۸۳..... ۱-۳-۱-۴-۱. محدودیت‌های وارد بر اطلاق عدم مسؤولیت پارلمانی
- ۸۳..... ۱-۳-۱-۴-۱-۱. لزوم ارتباط گفته‌ها و اظهار نظرها با وظایف نمایندگی
- ۸۵..... ۱-۳-۱-۴-۱-۲. قوانین و مقررات انتظامی پارلمان
- ۸۶..... ۱-۳-۲. دامنه و حدود اصل عدم مسؤولیت
- ۸۸..... ۱-۳-۲-۱. مصونیت در قبال گفتار و «آزادی نطق و قبال»
- ۸۹..... ۱-۳-۲-۲. بررسی دامنه‌ی مصونیت گفتاری نمایندگان در کشورهای مختلف
- ۸۹..... ۱-۳-۲-۲-۱. کشورهای پذیرنده‌ی مصونیت گفتاری به شکل مطلق
- ۹۰..... ۱-۳-۲-۲-۲. کشورهای پذیرنده‌ی مصونیت گفتاری به شکل مقید و محدود
- ۹۲..... ۱-۳-۲-۳. بررسی دامنه‌ی گفتار نمایندگان در ایران
- ۹۳..... ۱-۳-۲-۱-۳. دیدگاه و دلایل طرفداران مصونیت نسبی نمایندگان در قبال اظهارات
- ۹۵..... ۱-۳-۲-۱-۳-۱. حاکمیت اصل تساوی اشخاص در برابر قانون
- ۹۳..... ۱-۳-۲-۱-۳-۲. فلسفه‌ی تشریح قوانین کیفری در راستای صیانت از نظم عمومی
- ۹۹..... و حیثیت خصوصی افراد
- ۱۰۱..... ۱-۳-۲-۱-۳-۳. فقدان صبغه‌ی شرعی و مبنای متقن فقهی
- ۱۰۴..... ۱-۳-۲-۱-۳-۴. محدودیت‌های وارد بر اصل آزادی بیان

دیباچه

تفکیک دامنه‌ی اختیارات و مسؤولیت‌ها در محدوده‌ای مستقل و مجزا، در خصوص قوای سه‌گانه‌ی مقننه، مجریه و قضائیه، از ضرورت‌های نظام‌های حکومتی ساختارمند است. نظریه‌ی تفکیک قوا^۱ - به منظور جلوگیری از تمرکز قدرت در دست یک قوه یا نهاد و افزایش سطح تعامل مثبت قوای حکومتی - دیرگاهی است که در ادبیات حقوقی و سیاسی جهان نهادینه شده و به‌صراحت در قوانین اساسی نظام‌های مختلف تثبیت گردیده است.^۲ گرچه طرح نظریه‌ی تفکیک قوا به فیلسوفان بزرگی همچون ارسطو - در کتاب سیاست - و افلاطون بازمی‌گردد،^۳ اما آنچه امروزه به معنای واقعی مطمح نظر اندیشمندان حقوقی و سیاسی واقع شده، دستاورد صاحب‌نظران قرن‌های هفدهم و هیجدهم میلادی، بویژه «شارل دو منتسکیو»^۴ است.

در اهمیت اصل استقلال قوا و تفکیک آنها، ماده‌ی ۱۶ اعلامیه‌ی حقوق بشر و شهروند فرانسه،^۵ مصوب ۲۶ اوت ۱۷۸۹م، مقرر می‌دارد: «در جامعه‌ای که در آن حقوق افراد تضمین نگردیده و تفکیک قوا عملی نشده باشد، [آن جامعه] دارای قانون اساسی نیست». در این ارتباط، یکی از مظاهر استقلال قوه‌ی مقننه از سایر قوا، مصوبیت پارلمانی نمایندگان است. مصوبیت پارلمانی، به عنوان استثنایی بر اصل صلاحیت سرزمینی، در قوانین اساسی نظام‌های مردم‌سالار مورد تأیید واقع شده است. البته علاوه بر مصوبیت نمایندگان، مصوبیت دادرسان، وکلا، درجه‌داران عالی‌رتبه‌ی نظامی و مقام‌های سیاسی (دیپلماتیک) نیز مطرح شده است.

مصوبیت نمایندگان، یا در قبال اقوال (گفته‌ها و اظهار نظرها) است که از آن به اصل عدم مسؤولیت یا «مصوبیت ماهوی» تعبیر می‌شود،^۶ یا آنکه در قبال افعال (رفتارهای ارتكابی و جرایم انتسابی) است که در اصطلاح، «اصل تعرض ناپذیری» نام گرفته و از حیث شکلی، تعقیب و دادرسی در مورد نماینده را تابع قواعد

---

1. Theory of Separation of Powers

۲. اصل پنجاه و هفتم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران

۳. برای مطالعه‌ی تفصیلی در این زمینه، ر. ک. قاضی شریعت پناهی، ابوالفضل؛ *بایسته‌های حقوق اساسی*، ج ۱، تهران: نشر دادگستر، ۱۳۸۸، صص ۱۹۶-۱۷۵.

4. Charles de Montesquieu (1689-1755)

5. Déclaration des droits de l'Homme et du Citoyen

۶. بنگرید به: اصل ۸۶ ق.ا.

خاص کرده است. اصل تعرض ناپذیری در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران مورد قبول واقع نشده است؛ در حالی که به موجب اصل ۱۲ قانون اساسی مشروطه (۱۲۸۵ ش.): «به هیچ عنوان و به هیچ دستاویز، کسی بدون تصویب مجلس شورای ملی حق ندارد متعرض اعضای آن شود. اگر احياناً یکی از اعضا مرتکب جنجه و جنایتی شود و در حین ارتکاب دستگیر گردد، باز باید اجرای سیاست در باره‌ی او با استحضار مجلس باشد».

در هر شکل، مصونیت پارلمانی - به‌رغم ظاهر تبعیض‌آمیز یا امتیازگونه‌ی آن - حفاظی قانونی در برابر تعقیب قضایی و اقدام‌های انتظامی علیه نمایندگان ملت است؛ به‌دیگر سخن، مصونیت پارلمانی در جهت صیانت قانونی از آزادی و آزادی نمایندگان در انجام وظیفه‌ی نمایندگی است که از اتهام‌هایی که از رهگذر فضا سازی سیاسی، تلاش در جهت تهدید یا تطمیع و تأثیرگذاری از سوی مسؤولان قوای مجریه یا قضائیه متوجه نمایندگان می‌شود، جلوگیری می‌کند.

اصل مصونیت پارلمانی در ارتباط با عملکردها و اهداف پارلمانی است؛ بنابراین، به محض آنکه گفتار و کردار نماینده، جنبه‌ی خصوصی و فرابارلمانی یابد و آزادی در اظهار نظر، بهانه‌ای برای تسویه حساب‌های شخصی و شایعه‌پراکنی‌های بی‌اساس شود، اصل یاد شده جاری نخواهد شد. اساساً مصونیت ماهوی، به اموری مربوط می‌شود که واجد جنبه‌ی عمومی و در ارتباط با جامعه است. تخلف‌های نمایندگان و خطاهای انضباطی مرتبط با مدیریت داخلی و نظام‌نامه‌ی مجلس مشمول مصونیت نیست و نماینده نمی‌تواند به بهانه‌ی مصونیت، نظم مجلس و سازکار قانونگذاری را مختل کند؛ لذا مصونیت ماهوی، محدود و مشروط است و به معنای نبود مسؤولیت نیست.

واقع مطلب آن است که در نظام حقوقی ایران و در ارتباط با اصل مصونیت پارلمانی، تردیدی وجود ندارد؛ اما در مورد دامنه و اقتضانات آن اختلاف نظرهای بسیاری وجود دارد. اصل مصونیت پارلمانی، جزء لاینفک عملکرد نمایندگان پارلمان است. نماینده‌ی پارلمان، بدون بهره‌مندی از مصونیت، قادر به ایفای وظیفه‌ی نمایندگی نیست.

---

۱. پارلمان، قادر نیست صلاحیت‌های خود بر اساس قانون اساسی را جز از رهگذر جلسه‌های پارلمانی اعمال کند و این جلسه‌ها جز با حضور نمایندگان منتخب ملت، قوام و انتظام نمی‌یابد؛ نمایندگان هم جز از طریق فراهم شدن انضباط در جریان حضور در جلسات و پایبندی به اصول حاکم بر گفتار و ضوابط مربوط و عدم ارتکاب رفتارهای منافی با عملکرد پارلمانی قادر به انجام وظایف نخواهند بود. در غیر این صورت، تدابیر (واکنش‌های) انضباطی از شدید تا ساده، توییح تا اسقاط عضویت در پارلمان ممکن است اعمال شود. چنانچه این اطمینان حاصل شود که نماینده به وظایف پارلمانی خود خلل وارد نموده یا از حدود مقتضی در انجام وظیفه‌ی پارلمانی خارج شده است، تدابیر انضباطی متناسب با رفتار مغایر قانون اتخاذ می‌شود. واکنش انضباطی از راهبردهای بازدارنده و تضمین‌کننده‌ی حسن رفتار یا گفتار نماینده در پارلمان است که جنبه‌ی اداری، مالی یا توییحی می‌یابد. این واکنش، برابر مواد و مقررات قانونی و در فرض تخطی یا تجاوز نماینده از حدود تعریف‌شده‌ی قانونی پدیدار می‌شود. هدف عمده از اعمال تدابیر انضباطی، اندیشه‌ی اصلاح نماینده و یازداری او از تکرار رفتار سوء است؛ چرا که انتظام امور و استمرار عملکرد مطلوب پارلمان در گرو پایبندی به یکسری قواعد رفتاری است.